

Przemysław Nowak

"Das Papsttum am Vorabend des Investiturstreites. Stephan IX (1057–1058), Benedikt X (1058) und Nikolaus II (1058–1061)", Dieter Hägermann, Stuttgart 2008 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 100/2, 325-326

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dieter Hägermann, *Das Papsttum am Vorabend des Investiturstreites. Stephan IX. (1057–1058), Benedikt X. (1058) und Nikolaus II. (1058–1061)*, Anton Hiersemann, Stuttgart 2008, *Päpste und Papsttum*, t. XXXVI, s. XII, 247.

W historiografii niemieckiej brakuje nowoczesnych monografii poświęconych papieżstwu od zakończenia schizmy Benedykta IX, Sylwestra III i Grzegorza VI na zorganizowanych przez króla niemieckiego Henryka III synodach w Sutri i Rzymie (1046), aż po pontyfikat Mikołaja II (1058–1061). W tym okresie na tronie św. Piotra zasiadało siedmiu papieży z czego aż pięciu pochodziło z Cesarstwa Niemieckiego: Klemens II (1046–1047), Damazy II (1048), Leon IX (1049–1054), Wiktor II (1055–1057) i Stefan IX (X) (1057–1058). Listę tę dopełniają pontyfikaty Benedykta IX (1032–1045, 1047–1048) i Mikołaja II oraz antypapieża Benedykta X (1058–1059). Będąca przedmiotem omówienia książka zmarłego w 2006 r. bremeńskiego mediewisty Dietera Hägermanna stara się częściowo wypełnić tę lukę. Publikacja składa się z przedmowy, wstępu, dziesięciu rozdziałów, bibliografii oraz skorowidza osób i nazw geograficznych.

Po krótkim wstępie i zaledwie czterostronicowym zarysie położenia rzymskiego Kościoła w czasach Wiktora II autor przeszedł do zasadniczych rozważań. Rozdziały III–V zostały poświęcone papieżom: Stefanowi IX, Benedyktowi X i Mikołajowi II. Niestety, podstawa źródłowa, zarówno w przekazach historiograficznych (głównie kronika z Monte Cassino pióra Leona Marsicanusa z początku XII w. oraz tzw. „*Annales Romani*” z pierwszej ćwierci tego stulecia), jak i w materiale dyplomatycznym jest skąpa. Według dokonanego przez Franka Bischoffa zestawienia rocznej produkcji dokumentowej kancelarii papieskiej na te trzy pontyfikaty przypada zaledwie 180 (30+5+145) przywilejów, mandatów i listów z uwzględnieniem licznych deperditów¹. Natomiast stosunkowo rzetelny zrzęb faktograficzny wraz z obszernym zestawieniem źródeł i literatury znajduje się w pominiętych przez Hägermanna artykułach słownikowych Stephana Freunda o Stefanie IX, Friedricha Wilhelma Bautza o Benedykcie X i Franza-Reinera Erkensa o Mikołaju II, opublikowanych w „*Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*”, a także udostępnionych w bezpłatnej wersji elektronicznej wraz z uzupełnieniami w Internecie <<http://www.bautz.de/bbkl/>>.

Z przeprowadzonej przez Hägermanna analizy wynika obraz papieżstwa działającego w politycznej próżni, związany z nieoczekiwaną śmiercią cesarza Henryka III (5 października 1056) i okresem regencji cesarzowej Agnieszki (1056–1061). Po niespodziewanej śmierci Wiktora II (28 lipca 1057) Rzymianie bez porozumienia z niemieckim dworem królewskim wybrali na papieża Fryderyka z Lotaryngii, kardynała-prezbitera św. Chryzogona i opata Monte Cassino. Z kolei po niespełna ośmiomiesięcznym pontyfikacie Stefana IX nastąpiła próba przywrócenia przez rzymską arystokrację utraconej po 1046 r. na rzecz Henryka III pozycji w Wiecznym Mieście poprzez osadzenie na papieskim tronie Jana, kardynała-biskupa Velletri, który przybrał imię Benedykta X (5 kwietnia 1058). Jednak energiczna kontrakcja ze strony grupy proreformatorskich kardynałów na czele z Piotrem Damianem i Hildebrandem (późniejszy Grzegorz VII) zakończyła się uroczystą intronizacją biskupa florenckiego Gerarda jako Mikołaja II w bazylice św. Piotra (24 stycznia 1059) pod zbrojną osłoną księcia Gotfryda Brodatego z Lotaryngii, brata papieża Stefana IX i męża Beatrycze, margrabiny Canossy i Toskanii. W przypadku tego pontyfikatu autor szerzej omówił dekret o wyborze pa-

¹ F. M. Bischoff, *Urkundenformate im Mittelalter. Größe, Format und Proportion von Papsturkunden in Zeiten expandierender Schriftlichkeit (11.–13. Jahrhundert)*, *Elementa diplomatica*, t. V, Marburg/Lahn 1996, s. 186.

pieża i inne pisma rzymskiego synodu generalnego z kwietnia 1059 r. oraz zawarcie doniosłego przymierza z normańskimi książętami: Ryszardem z Aversa (Kapui) i Robertem Guiscardem. Osobny rozdział Hägermann poświęcił również papieskiej dyplomacji i kościelnym reformom. W kręgu aktywnej polityki Mikołaja II obok południowej Italii znalazły się także Francja, Anglia i Niemcy. Szkoda, że w tym wypadku autor nie wykorzystał repertorium dokumentów legatów papieskich: S. Weiss, „Die Urkunden der päpstlichen Legaten von Leo IX. bis Coelestin III. (1049–1198)”, Beihefte zu J. F. Böhmer, *Regesta Imperii*, t. XIII, Köln–Weimar–Wien 1995.

Książka Dietera Hägermanna o Stefanie IX, Benedykcie X i Mikołaju II znalazła się w zapowiedziach wydawniczych już u zarania serii „Päpste und Papsttum” w latach siedemdziesiątych XX w. Stąd nie może dziwić tradycyjne ujęcie tematu badawczego, rozumianego przez autora dość jednostronnie jako preludium do konfliktu międzyregnum *a sacerdotium* za Henryka IV i Grzegorza VII, chociaż obecnie należałoby go interpretować w kontekście przejścia od pasywnej do aktywnej funkcji papieżstwa w dziele reformy Kościoła po 1046 r. Poza tym o ile ważne pontyfikaty Leona IX i Aleksandra II stały się ostatnio przedmiotem całościowych ujęć monograficznych², to krótki pontyfikat Wiktora II zasługiwał na obszerniejsze uwzględnienie. Braku tego nie rekompensuje ogólne, czterostronicowe wprowadzenie ani rozproszone po całej książce odwołania do pontyfikatu Wiktora II. Trzeba jednak zaznaczyć, że pierwotna koncepcja serii „Päpste und Papsttum” przewidywała oddzielny (niezrealizowany) tom Hansa Heinricha Kaminsky'ego, który miał być poświęcony papieżom Damazemu II, Leonowi IX i Wiktorowi II. W sumie Hägermann dał jednak kompetentny wykład fragmentu dziejów papieżstwa, oparty przede wszystkim na samodzielnej interpretacji skromnej podstawy źródłowej.

Przemysław Nowak
Polska Akademia Nauk
Instytut Historii

Samantha Kahn Herick, *Imagining the Sacred Past: Hagiography and Power in Early Normandy*, Harvard University Press, Cambridge (MA.) — London (U.K.) 2007, Harvard Historical Studies, 156, s. XIII + 256.

„Oto dałem wam władzę stąpania po wężach i skorpionach, i po całej potędze przeciwnika, a nic wam nie zaszkodzi” (Łk 10, 19). Słowa Jezusa, wypowiedziane do 72 uczniów po ich powrocie z misji głoszenia królestwa Bożego, są motywem często pojawiającym się w średniowiecznej hagiografii¹. Z tymi słowami, wyznaczającymi plan działalności świętych, mamy do czynienia również w przypadku: „Vita Taurini” (op. rec., s. 120 nn.), „Vita Vigoris” (s. 84 nn.) oraz „Passio Nicasi” (102 nn.) — głównych tekstów hagiograficznych analizowanych w recenzowanej książce. Autorka, badaczka pracująca w Syracuse University (Nowy Jork), zajmuje się problematyką normandzką

² Ch. Munier, *Le Pape Léon IX et la Réforme de l'Église 1002–1054*, Strasbourg 2002; T. Schmitt, *Alexander II. (1061–1073) und die römische Reformgruppe seiner Zeit*, Päpste und Papsttum, t. XI, Stuttgart 1977.

¹ Op. rec. s. 117, przyp. 20; s. 118, przyp. 22 i 23.